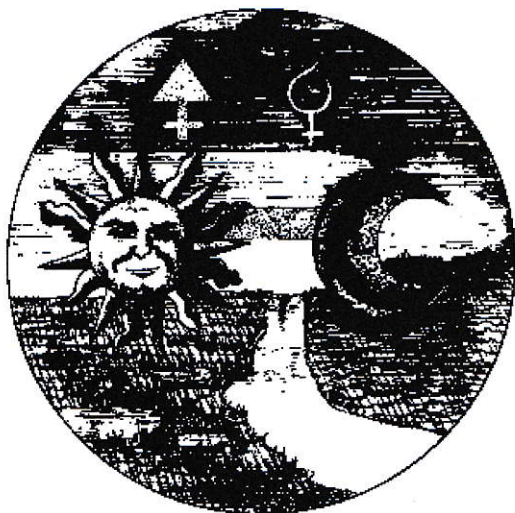

LBRIS

We know
books

Enciclopedie ilustrată
de la A la Z

Diana Fernando

Aldo Press

Cuprins

Mulțumiri	5
Introducere	6
Index alfabetic ilustrat	9
Bibliografie	212

„Agricultura celestă“

În toată epoca Renașterii, alchimia s-a numit astfel, iar adepții ei erau numiți lucrători. „Laborate et orare“ („muncește și te roagă“) era un celebru moto alchimic.

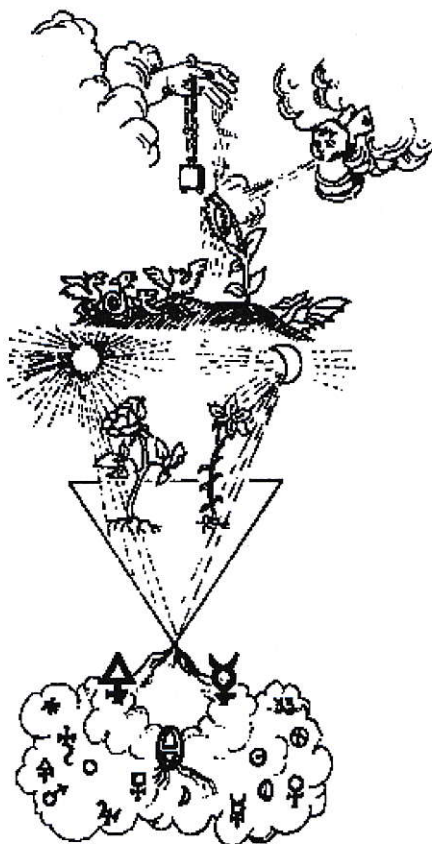
Textul intitulat „Agricultura celestă“, de Paulus Riccius, contemporan al lui Johann Reuchlin și evreu convertit la creștinism, deschide *Artis Cabalisticæ*¹ (Basel, 1587), pe care cabalistul mărginaș Pistorius le-a colecționat „ca un contrabalast față de superstițiile promovate de Kaballah în creștinătate“. *Vezi și Waite.*

Alambic

Din arăbescul „al-ambiq“, distilator, sau cap-de-distilator. La fel cum calcinarea a dat naștere unei mari diversități de cupatoare, distilarea a dus la apariția unei game paralele de distilatoare, care de obicei constau dintr-o sticlă care conținea lichidul de distilat și un cap-de-distilator cu cioc pentru picurare. Zosimos recomandă ca acest cap-de-distilator să se potrivească strâns pe vasul de pământ care conține materia de distilat, iar îmbinarea să fie tencuită cu pastă de făină.

Ulterior, au început să aibă mare trecere tencuielile speciale; preparat din argilă fără piatră, bălegar uscat și perișori omenefi, amestecul era cunoscut ca Argilă Filosofală sau Argila Înțelepciunii. *Vezi și Zosimos.*

¹ „Artele cabalistice“ (n.tr.)

Alchimie

Este aproape imposibil să definești alchimia fără a fi sau ireverențios sau pompos, dar dicționarul de față încearcă tocmai acest lucru. Alchimia e una dintre cele patru căi ezoterice spre iluminare, alături de magie, astrologie și Kaballah (Cabala), angajată pe două niveluri cu corespondență precisă:

1 fizicul – transformarea și purificarea metalelor;

2 metafizicul – transformarea și purificarea omului.

Magnum Opus sau „Marea Operă a Alchimiei“. Roua și răsuflarea cerului se pogoară peste o floare care reprezintă materia dintâi (*prima materia*). Razele de soare siroiesc peste un trandafir (trandafirul lui Sharon), în vreme ce razele lunii ating un crin (crinul lui Iehosafat). Se întâlnesc în vârful unui triunghi cu baza în sus și curg mai departe sub forma sevei Soarelui și a Lunii, pentru a genera cele trei Principii Filosofice (care generează elementele, metalele, mineralele și planetele): Mercurul ☿, Sulfurul ♄ și Sarea ☽

Alchimia duce la perfecțiune pe toate planurile prin separarea și „moartea“ trupului, urmate de o reunire a părților purificate, de astă dată în proporție perfectă, prin puterile transformatoare ale pământului, apei, focului și aerului, precum și ale eterului, sufletului și spiritului – altfel spus o evoluție accelerată de om.

În trecut, calea alchimiei era urmată atât ca proces fizic, în laborator, cât și ca o călătorie spirituală ca „Înaintarea pe lerinului“. La nivel de laborator, principalele operații erau: calcinarea, sublimarea, fuziunea, cristalizarea și distilarea.

Alchimia folosește continuu și atent încălzirea treptată, pentru care întrebuințează bălegar, turbă și papură. Chimia folosește mijloace de încălzire mai violente: este un proces mai rapid. Fisiunea nucleară este o formă de alchimie; neîndoelnic, desface substanțele în bucăți. Din nefericire pentru planeta noastră, nu le reface la loc.

Originile alchimiei sunt dificil de identificat, întrucât nu a existat nici un cod de practică ferm stabilit. În Apus, probabil că alchimia s-a dezvoltat din metalurgia egipteană și meșteșugul sticlăriei, pe de o parte, precum și din misterele piramelor și ritualurile de inițiere, pe de altă parte. Mai mult, există o mare probabilitate ca evreii din Egipt, de pe vremea lui Moise, să fi influențat alchimia vizionară sau spirituală prin intermediul Cabalei (Kaballah). Corespondențele dintre teogonia egipteană și sephirothul cabalist sunt frapante. Pe parcursul istoriei cunoscute, aproape toate textele alchimice încep cu alexandrinele din era creștină timpurie.

În Răsărit, alchimia a început în India și China, cu medicina și meditația. Există referiri la procesele alchimice în *Nei Ching* („Cartea de medicină a Împăratului Galben“), ale cărei origini se pierd în negura timpurilor. Totuși se prea poate ca alchimia ca artă să nu fi fost practică în Ră-

sărit înainte de marile întâlniri ale intelectualilor orientali și indieni la Bagdad, sub Califul Al Ma'amun (cu domnia între anii 813-833) cu reprezentanții arabi ai înțelepciunii alchimice.

Din punct de vedere etimologic, există diverse teorii confuze cu privire la originile „alchimiei“. Proveniența sa egipteană romanțată se revendică prin arăbescul „el kimya“, de la egipteanul „keme“, pământ negru – solul dătător de viață al pământurilor inundate de Nil. Conform alchimistilor alexandrini, „keme“ era materia originară la care trebuie să se reducă toate metalele înainte de a se preface în aur. Conform arheologului francez Jacques-Joseph Champollion, „keme“ este o transliterație a cuvântului „Chemī“, Egipt, nume pe care evreii îl traduc prin „Țara lui Cham“.

„Chema“ este titlul operei fundamentale citate de alchimistul grec Zosimos, din secolul al IV-lea. O altă sursă ar putea fi „Alchymy“, un cuvânt mai vechi decât „alchimie“, derivat din termenul grecesc care înseamnă „turnare, amestecare“, găsit în textele alchimice grecești despre rețete practice pentru Tinctură și Piatra Filosofală sau pentru Esența supremă a lucrurilor. Aceste texte, care se găsesc mai ales prin literatura gnostică din secolele al III-lea și al IV-lea, relevă o nostalgie mistică a mântuirii.

Este semnificativ faptul că alchimia a fost abolită din Egipt în A.D. 292, printr-un decret al lui Dioclețian. Reprezenta o amenințare puternică: „Acești alchimisti vorbesc cu toții despre altceva decât simplul nivel de laborator.“

Alchimistic

Adjectivul cu înțelesul de „alchimic“, folosit de alchimistul modern Frater Albertus, implicând legătura cu „miștii“ sau inițiații, ca în misterele eleusiniene grecești.

Alchimistisches Medaillon

Medalie ovală, cu dimensiunile de 40 x 37 cm și masa de 7 kg, aflată actualmente în Kunsthistorisches Museum din Viena. Treimea superioară a medaliei este din argint, iar cele două inferioare sunt din aur masiv, pretins a fi fost transmutat în 1677 de către fostul călugăr augustin Wenzel Seiler și patronul său, împăratul Leopold I al Germaniei, cel înnebunit după alchimie.

Alcool

Termen modificat de Paracelsus, în urma unui capriciu personal, de la sensul de „vopsea neagră pentru ochi” (în arabă, „al-kohl”), la „spirit al vinului”, înțeles pe care și l-a păstrat până în zilele noastre. Când se aprinde, această „apă de foc” înseamnă „uniunea dintre deasupra și dedesubt”; focul urcă, apa coboară. *Vezi și* Tăblița de Smarald.

Alegorie

Esența literaturii alchimice; vastele sale compendii sunt pline de metale animate – lei roșii și albi, acvile, câini, lupi, păuni și dragoni. De exemplu, un câine devorat de un lup semnifică purificarea aurului prin reacția cu antimoniul; Sol sau Soarele devorat de dragonul verde înseamnă că aurul s-a dizolvat în *aqua regia* (apa regală) și că, probabil, aurul conținea cupru, care colora acidul în verde-albăstrui.

Există alegorii despre regi și regine, fecioare și hermafrodiți, Carnea lui Adam, Diana Zeița-Lunii voalându-se și devoalându-se; există nunți și uniuni mistice, care înaripate, care de antimoniul, corăbii, argonauți, ouă și păsări phoenix – toate într-o forfotă de activitate, fixare, zbor, înălțare, scaldă, înghițire, unificare sau dezbinare reciprocă. Motivația acestei simbolistici obscure a fost un devotament

dezorientat față de arcele oculte și o nevoie de a-i descuraja pe toți, în afara celor mai devotați, sau abili, în funcție de punctul de vedere.

Dragoni chinezi în-lănțuiți, Dinastia Chou, cca. 300 î.C.

Alfonsine, Tabelele

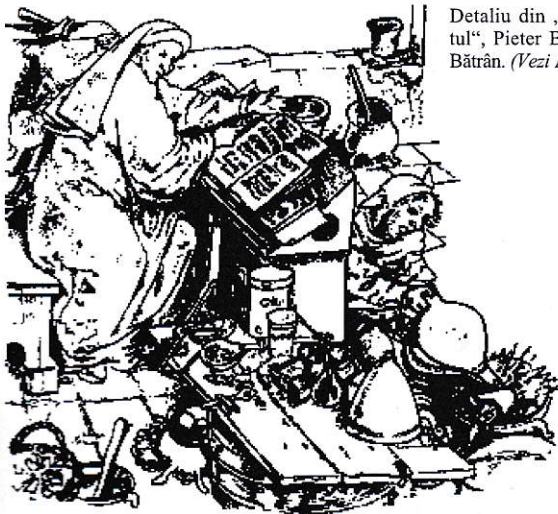
O remarcabilă scriere științifică de sub patronajul regelui Alfonso al X-lea asupra învățaturii arabe. Aceste tabele conțineau liste ale mișcărilor planetare care au format baza astronomiei științifice moderne. Au fost pregătite la porunca directă a lui Alfonso, de către doi învățați evrei din Toledo: Iuda ben Moise Cohen, medic, și Isaac ben Sid, hazan sau supraveghetor în sinagogă. Tabelele erau consultate atent înainte de operațiunile astrologice și alchimice.

Alfonso al X-lea (1221-1284)

Cunoscut ca El Sabio (Înțeleptul), Alfonso a fost rege al Castiliei (cu domnia între 1252-’84). Slăbit pe plan politic de aspirațiile sale imperiale, a avut o statură intelectuală impunătoare, nu numai prin „Cartea de șah” pe care a scris-o, ci și pentru că a promovat filosofia, astronomia și traducerea gândirii alchimice și științifice răsăritene în castiliană, cu ajutorul unui număr de traducători evrei, familiarizați cu textele arabe, în tradiția cărturarilor anteriori evrei și musulmani spanioli. *Vezi și* Algalzel; Picatrix.

Algazel (1058-1111)

Filosof musulman persan din Nishapur, supranumit Hujjatu-I-Islam („Proba convingătoare a Islamului“), care a jucat pentru islamism același rol ca Toma d'Aquino pentru creștinism. Operele lui au fost traduse din arabă în latină prin colaborarea neîncetată a lui Avendeath, un evreu din Toledo, și a lui Gundisalvus, care a devenit Episcop de Toledo. *Kimiya al-sa'ada* („Alchimia fericirii“), de Algazel, este un exemplu tipic al textelor alchimice spirituale atât de populare în Evul Mediu, derivat din comentariile neoplatoniciene asupra operelor *Timaeus* de Platon și *De Anima* a lui Aristotel. *Vezi* și Aristotel; Platon; *Timaeus*.

Detaliu din „Alchimistul“, Pieter Bruegel cel Bătrân. (Vezi Alles Mist)

Algorism

Derivat de la Al-Khwarizmi, care a întocmit un set de tabele astronomice pentru calcularea meridianului Londrei – un loc surprinzător ca alegere a acestui alchimist arab din Toledo, în secolul al IX-lea!

Alkahest

Termen paracelsian de falsă sonoritate arăbească, pentru „solvent universal“, primul agent magnetic.

Alles Mist (Toate sunt prostii!)

Glumă inclusă în desenul în peniță „Alchimistul“, de Pieter Bruegel cel Bătrân (secolul al XVI-lea). Imaginea nu prezintă oameni învățați practicând arta magică în interesul cunoașterii, ci țărani idioți, obsedați de ideea înăvuirii rapide.

Laboratorul este o bucătărie dărăpănată, unde copiii se zbenguie care-ncotro. Unul și-a tras pe cap o oală, astfel încât nu mai poate vedea. Un nebun așază focul, în timp ce-și desfășoară operațiunea alchimică de transmutare a metalelor în monede. Numai doctorul cinic din stânga imaginii își dă seama de prostia întregului tablou! stă așezat la birou, arătând spre volumul deschis din fața lui. Titlul e scris *Alge-Mist*, un calambur între „alchimist“ și „alles mist“.

al-Qazwini

Doi compilatori, cu același nume, ai compendiului alchimico-științific de științe islamice. Primul al-Qazwini, Zakariyya (m. 1283), a lucrat în domeniul botanicii, al zoologiei și al mineralogiei, cu un extraordinar amestec de fabule (ca într-un bestiariu) angelologice și demonologice, care mergeau mână în mână cu analizele lui științifice asupra structurii lumii. Ultima parte a operei sale, mineralogia, a fost cea care a determinat exegeze alchimice, cum ar fi „Lapidariul“ și „Cartea pietrelor, folosirea lor magică“, ale lui Alfonso al X-lea.

Al doilea al-Qazwini, Hamd Allah Mustawfi (secolul al XIV-lea), a dezvoltat lucrările începute de primul al-Qazwini, scriind în persană și devenind o sursă de inspirație pentru clericii latini

din Evul Mediu, printre care Vincent de Beauvais. *Vezi și* Quadruplex.

Aludel

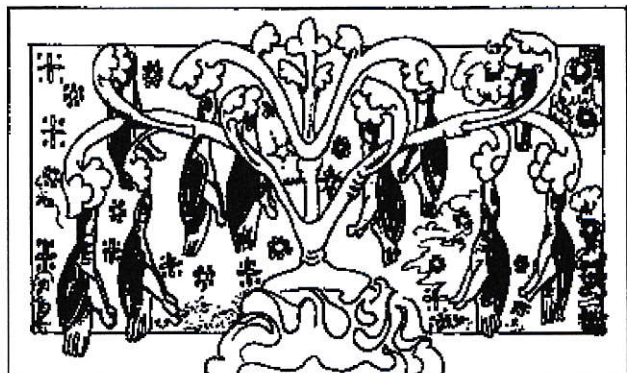
Vasul alchimic, numit și Vas Ermetic, Vas Filosofal sau Ou al Filosofului, în care s-a consumat Marea Operă.

Alum

Fixativ. Se spune că Medeea prepara vopsele alchimice, în care arunca alum, la un loc cu vitriol albastru și sânge, obținând „un lac, un baie, care limpezia fiertura în clocot“.

Amianthos

Aproape identic cu azbestul și mica, în conformitate cu *Lexicon Alchimiae*, de Ruland, 1612. Era „hârtia ignifugă“ din care se confecționau „cărțile veșnice“, ca acelea presupuse a fi fost găsite în hruba lui Christian Rosencreutz, vestitul fondator al Ordinului Rozacrucien. O poveste vorbește despre Marco Antonio Castagne, artistul, care a găsit o mare cantitate

de pietre de amianthos în minele din Italia. Din aceste pietre, Castagne a preparat hârtie ignifugă, piei și feștile de lampă și a promis să scrie o „Carte veșnică“, având literele de aur. Un comentator din secolul al XVIII-lea, Adam Booz, se lamentează: „Dacă faimosul ulei necombustibil ar fi descoperit din nou, ale noastre ar fi lămpile eterne și focul veșnic.“

Lămpile eterne, care ardeau veșnic, apăreau frecvent printre antici.

Găștele cu gât alb, presupuse a crește în copaci, erau cuprinse în cosmologia lui Zakariyya al-Qazwini

Medeea făcându-și vrăjile

Anamneză

Doctrina de a-ți putea aminti o existență anterioară. În „parabola magică“ *Monas Hieroglyphica*, despre rolul omului în Univers și ascensiunea lui spre Dumnezeu, John Dee meditează la transformarea spirituală a omului și la modurile în care acesta se poate elibera din trup, revenind la natura sa divină originară.

Dee insinuează că a avut contacte mistice directe cu Divinitatea și că, prin anamneză, a fost binecuvântat cu cunoașterea secretelor gnostice ale vechilor magi, pe care acum le poate transmite altora. *Vezi și* Dee; gnostici.

„Anatomia melancoliei“

Vastă operă de psihologie morbidă, scrisă de excentricul cleric Robert Burton (1577-1640). Primele ediții conțin referiri binevoitoare la frăția „Sfintei Rozacruci“ („St. Roses Crosse“) și la alchimisti.

Este într-adevăr posibil ca Burton să fi fost rozacrucian; cărțile cele mai dragi din biblioteca lui sunt însemnate diversificat, cu sigilii, puncte rozacruciene •• și semnul celor trei trandafiri rtr, care se

Umbra rozacrucianului Andreae domină traducerea din 1690 a „Nunții chymice“, iar Adam și Eva simbolizează conjuncția alchimică

folosea pe scară largă în secolul al XVII-lea pentru a indica societățile alchimice. Multe dintre cărțile lui Burton erau despre magie, necromanție și controversa rozacruciană.

Andreae, Johann Valentin (n. 1586)

„Rozacrucianul care nu era rozacrucian, alchimistul care nu era alchimist“. Acest alchimist și ocultist, născut în Württemberg, al cărui duce domnitor era Frederick I, este cel mai cunoscut pentru alegoria sa alchimică „Nunta chymică a Rozacrucii creștine“. Publicată în 1616, alegoria a luat forma unui pelerinaj spiritual romanțat, cu eroul, Christian Rosy Cross, invitat la o Nuntă Regală, unde timp de șapte zile a cunoscut nu numai ceremonia propriu-zisă din miraculosul castel plin cu minuni și activități heraldice și cavalești ci și, mai important, un mariaj alchimic al sufletului. De fapt, în cea de-a șasea zi, Christian Rosencreutz asistă la un experiment în cadrul căruia alchimiștii, trudind din greu la cuptoarele lor, reușesc să creeze viața sub forma Păsării alchimice. În sfârșit, în cea de-a șaptea zi, Rosencreutz este trimis la drum cu echipa sa de discipoli în corăbii, la fel ca argonauții, pentru a descoperi noi țări. Insula pe care o găsește este cea în care se desfășoară acțiunea Utopiei lui Andreae, despre care scrie în cartea „Descoperirea Republicii Christianopolis“. *Vezi și Nuntă chimică; Palatinat.*

Androgin

Hermafroditul, jumătate-bărbat, jumătate-femeie, îmbinat simbolic într-o uniune perfectă. *Vezi și Hermafrodit; Rebis.*

Android

Robot despre care alchimistul Michael Maier din secolul al XVII-lea spune că a fost construit de înțeleptul Albertus Magnus (1193-1280). Înzestrat cu darul vorbirii, androidul a fost creat în treizeci de ani. S-a dovedit un oracol infailibil, răspunzând oricărei întrebări ce îi era adresată.

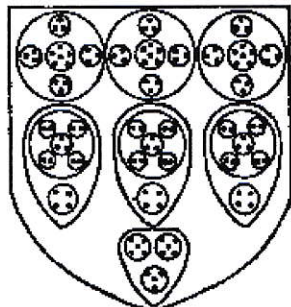
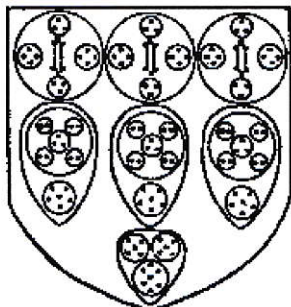
Conform unei surse, a fost distrus de învățăcelul lui Magnus, Sfântul Toma d'Aquino, la fel cum și scolasticismul primitiv a fost distrus de marele comentariu teologic al lui d'Aquino *Summa Theologica*. Sau, poate, Sf. Toma era invidios și nimic mai mult.

Ankh

Hieroglifa ☥ sau „cruce ansată“, care reprezintă ascendența spiritului față de crucea materiei. Acest simbol a stat la baza discursului alchimic al lui John Dee, *Monas Hieroglyphica*, iar învățatul german, iezuit și egiptolog, Athanasius Kircher (1602-'80) l-a comentat ca pe un sistem mondial. În lumea străveche, imaginile lui Hermes Trismegistus îl reprezintă uneori cu un ankh într-o mână și un caduceu sau toiag încolăcit de șarpe, în cealaltă. *Vezi și* Dee.

Antimoniu

Alkahest universal, indispensabil alchimistilor. Paracelsus a observat: „La fel cum rafinează aurul, în același fel și sub aceeași formă antimoniu rafinează și trupul.“ Este singurul metal care acționează asupra tuturor organelor și e guvernat de toate planetele, câtă vreme majoritatea metalelor sunt guvernate numai de câte una singură, ca de pildă aurul, de Soare, iar argintul, de Lună. Era cunoscut de popoarele antice – Jezebel își machia cu el ochii –, dar a fost popularizat de Basil Valentin, acel benedictin cu pseu-

Aranjamentul atomilor în două tipuri de antimoniu, văzut în stare de transă de către teosofa Annie Besant și colegii ei

donim care, involuntar, și-a ucis cu el călugării („anti-moine“ Ț „anti-călugăr“), crezând că iarba care îl conținea avea să le facă bine, la fel ca porcilor mănăstirii. Din fericire, nu i-a putut omorî pe toți, căci, după ce Valentin a pus la punct Tinctura de Antimoniu, aceasta i-a vindecat pe suferinzii de boli venerice. De asemenea, era secretul inimitabilelor vitralii din catedralele gotice. *Vezi și* Chartres; Dodecaedru; Ferestrele-Roze; Valentin.

Apă haotică

Mercur, numit și apă abisală, apă argintie și Vasilisc Filosofal.

Arab(ă)

Limba unei vaste cantități de materiale alchimice din Evul Mediu, care s-au transmis prin intermediul grecilor alexandrini, al neoplatonicienilor din primele secole A.D., apoi al nestorienilor din Constantinopol, iar mai târziu din Edessa și, ulterior, din Persia. Nestorienii au fost primiți bine și și-au stabilit academia și sediul științific la Jundeshapur. Aici, sub marele rege Chosroes Nushirwan (cu domnia între 531-'79), orașul a devenit cel mai important centru intelectual al epocii. Cărturarii greci

(expulzați după ce Iustinian a închis școlile filosofice din Atena, în 529) s-au adunat la Jundeshapur și au făcut cunoștință cu înțelepți sirieni, persani, indieni și evrei. Mai târziu, sub abbasizi, în secolele al VIII-lea și al IX-lea, o dată cu întemeierea bibliotecii și a școlii de traduceri din Bagdad, a început marea înflorire a Renașterii Islamice.

O mare parte din înțelepciunea filosofică, alchimică și medicală grecească a fost tradusă din nou, fie direct din greacă în arabă, fie din greacă în siriană (neoaramaică) și apoi în arabă sau persană. *Vezi și Arameică; Bagdad; Jundeshapur; Nes-torienii.*

Arameic(ă)

Limbă semitică, scrisă în alfabetul ebraic. Unele părți din Vechiul Testament au fost scrise în arameica biblică sau în chaldeeană și multe dintre midrashim sau comentariile Bibliei, erau în arameică. La fel și „Zoharul“, acel magnum opus al Cabalei (Kaballah) hispano-evreiești, care a apărut în secolul al XIII-lea. Dar proza arameică din „Zohar“ a încălcat toate regulile gramaticale, iar inventatorul său, Moses de Leon, a scris într-un amestec foarte fantezist de ebraică și arameică, folosind și liberele împrumuturi literare din surse babiloniene și talmudice.

Una dintre ramurile arameicii era siriana, limba literară a creștinilor și a gnosticilor din nordul Siriei și al Mesopotamiei. Prin intermediul acestei limbi, o mare parte din materialele alchimice alexandrine au fost traduse în arabă, cu câteva secole înainte de a fi ajuns la latinistii din Europa medievală.

Arbatel

Din „Arbatelul Magiei“, considerată a fi o parte dintr-o patra carte, falsificată, a imensei compilații „Despre filosofia ocultă“ (1528) de Cornelius Agrippa. Indiferent cine e autorul, cu „Arbatelul“ începe secțiunea a șasea a manuscrisului Harley 6482, numit *De Magia Veterum* („Despre magia bătrânilor“). În realitate, este un îndreptar practic pentru chemarea îngerilor cu ajutorul incantațiilor și al tăblițelor enochiene. Din punct de vedere etimologic, probabil că „arbatel“ se asociază cu rădăcina semitică arba, „patru“, de unde și „a patra carte“, dar alchimiștii aveau o asemenea tendință a salturilor fonetice, încât se prea poate ca termenul să se lege de arăbescul și persanul *arabah-t-el*, „vehiculul magiei“, carul arab cu roți, cu care, ajutat de îngerii chemați, sufletul putea urca prin sferele cerești și pe căile sephirotoice până la Dumnezeu. *Vezi și Cornelius Agrippa; Enoch; Yorede Merkabah.*

Arcana Arcanissima

„Cel mai secret dintre secrete“, publicat în 1614, a fost primul tratat al lui Michael Maier, cel mai mare dintre alchimiștii literari, care a început ca lutheran în Holstein și a devenit ulterior medic-alchimist al împăratului nebun Rudolph al II-lea al Boemiei. *Arcana Arcanissima* este un discurs în șase cărți, dedicat interpretării mitologiei egiptene și grecești în termeni alchimici.

Arcane

Remedii secrete, al căror monarh era Paracelsus.